

Duygulanım Düzeyinin ve Algılanan Sosyal Desteğin Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Engellerine Etkisi

Influence of Affectivity, and Perceived Support on Career Barriers of Senior Students

Özlem Ulaş Kılıç^{a*}

^aGiresun University, Giresun, Turkey

Öz

21. yüzyıl, teknolojiye ivmesel hareketlerle birlikte, bireylerin yaşamlarında birçok değişikliği beraberinde getirmiştir. Bu yüzyılda, yüzyılın gerekliliklerine uyum sağlama sorunlarına paralel olarak, okuldan işe geçiş döneminde bulunan üniversite öğrencilerinin algıladıkları engeller artabilir ve bu durumda umutsuzluk, çaresizlik, kaygı, stres gibi kafa karıştırıcı duygular geliştirebilirler. Bu öğrencilere etkili ve önleyici hizmetler sunabilmek adına, bu çalışmanın amacı, duygulanım ve algılanan sosyal destek değişkenlerinin üniversite son sınıf öğrencilerinin algıladıkları kariyer engellerini etkileyip etkilemediğini ortaya koymaktır. Bu amaçla, araştırma kapsamına Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde bulunmakta olan büyük bir üniversitenin Eğitim Fakültesi'nin farklı bölümlerinde öğrenim görmekte olan toplam 269 üniversite son sınıf öğrencisi alınmıştır. Araştırmanın hipotezlerini test etmek amacıyla yapısal eşitlik modelinden faydalanılmıştır. Araştırma sonuçlarında duygulanım değişkeninin kariyer engelleri üzerindeki etkisi manidar bulunmuşken; algılanan sosyal destek değişkeninin etkisi manidar bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kariyer engelleri, umutsuzluk, kaygı, algılanan sosyal destek, okuldan işe geçiş.

Abstract

In the 21st century, together with the accelerated movements in technology, there have been many changes in individuals' lives. In parallel with the problems of adapting to the requirements of this century, the barriers that university students encounter at the career transition stage may increase and, in this case, university students may improve confusing feelings such as hopelessness, helplessness, anxiety, and stress. In order to provide effective and preventive services to these students, the aim of this study is to determine whether the affectivity and perceived support variables affect university senior students' perceived career barriers or not. For this purpose, a total of 269 senior year university students studying at different majors of the large-sized university's Faculty of Education located in the Central Anatolia Region of Turkey were included in this study. In order to test the hypothesis of the research, the structural equation model was used. According to the results of this study, it was found that affectivity influences university senior students' perceived career barriers significantly whereas perceived support did not effect it significantly.

Keywords: Career barriers, hopelessness, anxiety, perceived social support, school to work transition.

© 2021 Başkent University Press, Başkent University Journal of Education. All rights reserved.

1. Giriş

Teknolojiye gelişmelerin ve ivmelerin bireylerin hayatlarında öngörülemez değişikliklere yol açacağı düşünülmektedir. Özellikle de internetin hemen hemen birçok insanın hayatına girmesi ile birlikte bu yüzyılın son on yılı içerisinde köklü değişikliklerin söz konusu olduğu söylenebilir. Schwab (2015), bu dönemin ölçeğinde, kapsamında ve karmaşıklığında, dönüşümün daha önce insanlığın yaşadığı hiçbir deneyime benzemeyeceğini belirtmiştir. Akışkan modernlik adı verilen bu son on yıl içerisinde yaşadığımız bu zaman diliminde, ilişkilerde, rollerde, kimliklerde ve küresel ekonomide daha çok belirsizlik yaşandığı söylenebilir (Bauman, 2005). Bu durumun

*ADDRESS FOR CORRESPONDENCE: Özlem Ulaş Kılıç, Educational Sciences, Faculty of Education, Giresun University, Giresun, Turkey. E-mail address: ozlemulasss@gmail.com. ORCID ID: 0000-0002-2757-7905.

Received Date: May 25th, 2019. Acceptance Date: December 7th, 2020.

bir sonucu olarak da bireylerin kariyer geçişlerinin artacağı ve bu geçiş süreçlerinin özellikle de iş gücü piyasası ve istihdam oranları (%44.1; Türkiye İstatistik Kurumu, 2020) dikkate alındığında ne kadar kritik olduğu öngörülebilir. Dolayısıyla kariyer geçişlerinden biri olan üniversite eğitimden sonra işe geçiş döneminin önemli olduğu ve bu aşamada yapılacak çalışmaların bireylerin sağlıklı karar vermelerinde rol oynayabileceği söylenebilir.

Üniversitenin son yılları ile eşleşen okuldan işe geçiş dönemi, öğrencilerin kendilerine uygun birçok iş seçeneğini staj ya da iş başı eğitimi gibi yöntemlerle denemiş olmaları ve kendilerine uygun kariyer planları oluşturmaları, iş dünyasına hazırlanmaları gibi birçok kariyer gelişim görevi nedeniyle onların yaşam kaliteleri açısından oldukça önemlidir (Lent, Hackett ve Brown, 1999; Ryan, 2001). Özellikle de %50'den fazla üniversite öğrencisinin kariyer kararsızlığı yaşadığı (Kelly ve Purver, 2003) ve bu dönemle başa çıkamadığı göz önüne alındığında (Kelly ve Pulver, 2003), üniversite öğrencilerini bu geçiş sürecinde etkileyen faktörlerin bilinmesinin anlamlı olacağı düşünülmektedir.

Okuldan işe geçiş dönemi ve onunla ilişkili değişkenlerin anlaşılması için birçok çalışma yapılmıştır. Okuldan işe geçiş dönemini ele alan çalışmalar incelendiğinde kariyer kararı verme yetkinliği (örn., Di-Fabio, Palazzeschi, Asulin-Peretz ve Gati, 2013; Gloria ve Hird, 1999; Ulaş ve Yıldırım, 2019), kariyer kararı (örn., Luzzo, 1995), mesleki olgunluk (örn., Levinson, Ohler, Caswell ve Kiewra, 1998) gibi değişkenlerin üniversite öğrencilerinin kendilerine uygun kariyer kararları vermelerinde etkili olduğu görülmektedir. Bireylerin okuldan işe geçiş döneminde kendilerine uygun kariyer kararları almalarında etkili değişkenlerden biri de algılanan kariyer engelleridir. Kariyer engelleri, kariyer ilerlemesini zorlaştıran bireye özgü ve sosyal ortama özgü etmenler olarak ifade edilmektedir (Lent ve ark., 2002). Algılanan kariyer engellerinin daha az prestijli kariyer hayalleri kurulmasına (Flores ve O'Brien, 2002; Kenny, Blustein, Chaves, Grossman ve Gallagher, 2003) ve kariyer seçimlerinin sınırlandırılmasına (Brown, Reedy, Fountain, Johnson ve Dichiser, 2000; Leal-Muniz ve Constantine, 2005; McWhirter, 1997) neden olduğu görülmektedir. Özellikle cinsiyet ve etnik köken gibi farklılıklardan kaynaklanan kariyer engellerinin bireylerin kariyer amaçlarına ulaşmada etkili olduğu ve birçok çalışmanın bu farklılıkların belirlenmesi üzerine odaklandığı söylenebilir (örn., Luzzo ve Hutcheson, 1996; Luzzo ve McWhirter, 2001; McWhirter, 1997). Buna ek olarak Lent, Brown ve Hackett'da (1994), okul yaşamından iş yaşamına başarılı bir geçişte kariyer seçeneklerine yönelmeden önce destek ve engellerin ortaya konulmasının önemli olduğunu ifade etmiştir. Bir başka ifade ile bireylerin algıladıkları kariyer engellerinin az olması, onların seçimlerinde ve amaçlarına ulaşmadaki kararlılıklarında etkin bir role sahiptir. Dolayısıyla daha az kariyer engeline sahip olmanın, bireylerin mesleki gelişim görevlerini uygun bir düzeyde tamamlamaları ve kendileri için doğru ve isabetli meslek seçimi yapabilmeleri ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada, ilgili literatüre dayalı bir model oluşturmak için, kariyer engelleri ile duygulanım ve algılanan sosyal destek değişkenleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu değişkenlerin seçiminde Sosyo-Bilişsel Kariyer Kuramı (SBKK) ve Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramı (bkz., Bandura, 1977; 1982) temel alınmıştır. İlgili değişkenler seçilirken müdahale edilebilecek değişkenler olmasına dikkat edilmiştir. SBBK'ya göre (Lent, Brown ve Hackett, 2000), birey dışı ortama özgü değişkenler olarak ele alınan kariyer engelleri ve algılanan sosyal desteğin birbiri ile ilişkili olduğu söylenebilir. Destekler ya da destek sistemlerinin varlığının bireylerin kariyer engellerini algılama biçimini etkilediğini ve kariyer seçimlerini oluşturmalarını ve amaçları doğrultusunda kendilerini geliştirmelerini kolaylaştırdığı söylenebilir. Bununla birlikte algılanan kariyer engellerinin ise birey değişkenleri olarak ele alınabilecek olan kalıtım, cinsiyet, sağlık durumu, bireyin seçimlerini etkileyebilecek olumlu veya olumsuz duygu durumları ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (Lent ve arkadaşları, 2000). Duygulanım ve sosyal destek başlıkları altında SBBK ve Bandura'nın Teorisi açısından bu iki kavramın kariyer engelleri ile ilişkisi daha detaylı olarak açıklanmıştır.

Duygulanım

Duygulanım insan ve hayvan gibi canlılık belirtileri gösterenlerin duygusal durumları olarak ifade edilmiştir. Özellikle duyum kavramı ile karıştırılan duygulanım aslında bilişsel bir öge olarak değerlendirilmemelidir (Watson, 1913). Duygulanım kavramı genellikle duygularla özdeşleştirilen içsel bir bireysel tepki olmasına rağmen, çoğunlukla iki veya daha fazla organizma arasındaki açık bir şekilde gözlenemeyen bir süreç olarak değerlendirilebilir (González, Barrull, Pons ve Marteles, 1998). Bu süreç fiziksel ve zihinsel iyilik haline katkıda bulunan adaptif bir insan davranışı olarak görülebilir ve olumlu ve olumsuz birçok koşul, duygu ve davranışı ve/veya bunların etkileşimini içerebilir (Bandura, 1999). Bandura (1997) bireyin duygulanım düzeyinin onun herhangi bir aktiviteyi yerine getirmede ya da algılama üzerinde etkisi olduğunu belirtmiştir. Koşullara bağlı olarak oluşan stres, zor isteklerde bulunma gibi fizyolojik durum içerisinde yer alan durumlar duygulanım açısından bilgilendirici olabilir. Bandura (1997; 2006) bireylerin iyimser ya da kötümser olmasının davranışı algılama, değiştirme ve sürdürmede etkili olacağını ve yüksek olumsuz duygulanım performansın zayıflamasına neden olacağını belirtmiştir. Bir başka ifade ile bireylerin olumsuz denilebilecek caydırıcı duygular ile baş başa kalmadıklarında başarıya daha yatkın oldukları ve daha az engel algıladıkları söylenebilir (Ulaş, 2016).

Birçok araştırmada üniversite öğrencilerinin kariyer engelleri ile mükemmeliyetçilik (Ganske ve Ashby, 2007; Gnilka ve Novakovic, 2017; Periasamy ve Ashby, 2002), iyimserlik/kötümserlik bilişsel stilleri (Creed, Patton ve Bartrum, 2004; Mori, 2004) gibi olumsuz duygu ve düşünceleri arasında ilişkiler bulunmuştur. Bununla birlikte ilgili literatür incelendiğinde, olumsuz duygu ve düşüncelerden biri olan umutsuzluk ve kaygı ile kariyer engelleri arasındaki ilişkilerin incelendiği sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Örneğin, Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde, üniversite son sınıf öğrencilerinin umutsuzluk (Ulaş ve Yıldırım, 2019) ve kaygı (Ulaş ve Özdemir, 2018) düzeyleri ile algıladıkları kariyer engelleri arasında manidar ilişkiler bulunmuştur. Suudi Arabistan’da yapılan bir çalışma (Abu-Zaid ve Altinawi, 2014), kadın tıp fakültesi öğrencilerinin laboratuvar alanında devam etmek istememelerinin önündeki engellerden birinin de seçtikleri kariyer seçeneğinde devam etmelerini umutsuz ve imkânsız gibi kelimelerle değerlendirmeleri sonucuna ulaşmıştır. Görüldüğü gibi bu çalışmada kariyer engelleri ile umutsuzluk düzeyi bir anlamda ilişkili görülmüştür. Benzer bir şekilde tıp doktoru kadın sayısının azaldığını ifade eden Andrews (2002), kadınların bu alanlarda ilerlemeye ilişkin en büyük engellerden birinin umutsuzluk düzeyleri olduğunu dile getirmiştir. Bununla birlikte Güney Kore’de Lee, Lee ve Yu (2008) tarafından yapılan çalışmada ise, üniversite öğrencileri algıladıkları kariyer engellerine göre dört gruba ayrılmışlardır. Uyum sağlamış olarak adlandırılan grupta yer alan öğrencilerin diğer üç grupta yer alan öğrencilere göre daha az kariyer engeli algılamaktadırlar. Bu araştırmanın sonuçları uyum sağlamış olarak adlandırılan grubun kaygı düzeyinin diğer gruplarda yer alan öğrencilere göre daha düşük olduğunu göstermektedir.

Mesleki kimlik gelişimini sınırlandıran kariyer engellerinin varlığının, kariyer kararsızlığına, rol karmaşasına ve depresyon, kaygı ve düşük özgüven gibi olumsuz zihinsel sağlık sonuçlarına yol açabileceği söylenebilir (Leong ve Morris, 1989; Strauser, Lustig ve Çiftçi, 2008). Bu savı destekleyecek şekilde kaygı değişkeninin kariyer kararsızlığı ile pozitif yönde ilişkili olduğunu belirten araştırma sonuçları bulunmaktadır (örn., Braunstein-Bercovitz, Benjamin, Asor ve Lev, 2012; Miller ve Rottinghaus, 2014; Park, Woo, Park, Kyea ve Yang, 2016). Yine kaygı ve kariyer başarısı arasındaki ilişkiyi inceleyen Jerusalem (1990), bireylerin kaygı düzeyleri arttıkça kariyer gelişiminde engelleri daha fazla algıladıklarını ve başarı düzeylerinin de buna bağlı olarak azaldığını belirtmiştir.

London’a (2014) göre kariyerlerinde karşılaştıkları engel sayısı fazla olan bireyler kendilerini fırtınada bir kum tanesi gibi hissederler ve bu yolculuklarının nerede sonlanacağına dair çalkantılı duygular içerisinde olabilirler. London (2014) bu çalkantılı duygulardan birinin de umutsuzluk ve kaygı olduğunu belirtmiştir. Benzer bir şekilde Ford (1992) negatif çevresel etkenlere sahip olmanın umutsuz bir örüntü ile sonuçlanabileceğini belirtmiştir. Kariyer engellerinin de bağlamsal unsurlar kapsamında bir başka ifade ile negatif çevresel etkenler olarak ele alındığını ifade eden çalışmalardan hareketle (örn., Betz, 2000; Lent ve ark., 2000) üniversite son sınıf öğrencilerinin okuldan işe geçiş dönemi gibi çalkantılı ve öğrencilik hayatından daha farklı bir dönem içerisinde oldukları bilinmektedir (bkz., Lent ve ark., 1999). Buradan hareketle umutsuzluk ve kaygı gibi duyguları birlikte içeren olumsuz duyulanım düzeyi ile kariyer engelleri arasındaki ilişkinin incelenmesinin önemli olacağı düşünülmektedir. Bandura (1997) yetkinlik teorisinde, bireylerin kariyerleriyle ilgili engellerinin azaltılmasında kariyer karar verme süreçleriyle ilgili kaygılarının önemli olduğunu vurgulamıştır. İlgili literatürde umutsuzluk ve kaygı değişkenlerini birlikte ele alarak kariyer engelleri ile ilişkisini inceleyen sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Bu anlamda, endişe, uyarılma veya stres gibi duygusal durumların (bkz., Bandura, 2006; Pajares 2006), algılanan kariyer engellerini etkileyebileceği görüşünden hareketle, duyulanımın organizmanın iç dengesini bozabilecek bir duygu durumuna dönüşebileceği düşünüldüğünde, bireylerin kariyer yollarında karşılaştıkları engellerle ilişkili olabileceği söylenebilir.

Sosyal Destek

SBKK’nin odaklandığı değişkenlerden biri de algılanan sosyal destek değişkenidir. SBKK’da bağlamsal değişkenler içerisinde yer alan sosyal destek değişkeni (Lent ve ark., 1994) ile bireylerin davranışları ve nitelikleri arasındaki etkileşim vurgulanmaktadır. Hackett ve Betz (1989) sosyal destek sağlamanın nötr bir durum olmadığını, tam tersi bireylerin kariyer gelişimlerine aktif bir katılımı içerdiğini belirtmiştir. Bununla birlikte farklı kaynaklardan algılanan desteğin bireyin kariyer davranışlarına bakış açısında etkili olabileceği söylenebilir.

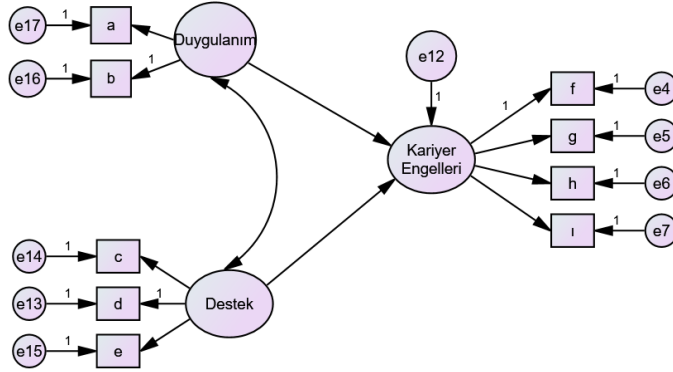
İlgili literatürde kariyer engelleri ile sosyal destek arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar olduğu görülmektedir. Lent, Brown, Talleyrand, McPartland, Davis, Chopra ve arkadaşları (2002) tarafından yapılan bir çalışmada, bağlamsal faktörlerden biri olan sosyal desteğin bireylerin staj deneyimi, işbaşı eğitimi gibi kariyer araştırma davranışlarında etkili ve spesifik mesleki alanlar ve görevlerle ilişkili ilgi, beceri ve yeteneklerini tanımlamalarında önemli olduğu söylenebilir. Aynı çalışmada bireylerin engelleri azaltmada destek aradıkları görülmektedir. Benzer bir şekilde Raque-Bogdan, Klingaman, Martin ve Lucas (2013) ve Wright, Perrone-McGovern, Boo ve White (2014) üniversite öğrencilerinin ailelerinden algıladıkları desteğin kariyer engelleri ile ilişkili olduğunu bulmuştur.

Her ne kadar araştırmalar tarafından SBKK modelini destekleyecek farklı kanıtlar sunulsa da (örn., Flores, Navarro ve Dewitz, 2008), üniversite son sınıf öğrencilerinin algılanan kariyer engelleri ile sosyal destek düzeyleri arasındaki spesifik bağlantılara ilişkin nispeten az araştırma yapılmıştır (Örn, Lent ve ark., 2002). Öte yandan ilgili literatürde

görüldüğü üzere bu değişkenler ile yapılan çalışmaların bireyci kültürün daha hakim olduğu Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde gerçekleştirildiği söylenebilir. Amerika Birleşik Devletleri'ne göre daha toplulukçu eğilime sahip olan Türkiye'de (Cukur, De Guzman ve Carlo, 2004), algılanan kariyer engelleri ve sosyal destek arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışmaya rastlanamamıştır. Özellikle, bu yüzyılda üniversite son sınıf öğrencilerinin yaşamlarında algılanan engellerin ve desteğin rolü hakkındaki literatürdeki boşluk, günümüz şehir topluluklarında eğitim ve mesleki fırsatlara erişimdeki eşitsizliklerin ışığında oldukça endişe vericidir. Bu nedenle bu çalışmada SBBK'nin birey dışı ortama özgü çerçevesinden yola çıkarak, algılanan engellerin ve desteklerin incelenmesi ve bu konuda bir anlayış kazanılması hedeflenmektedir. Lent ve arkadaşlarının (2000) farklı kültürlerde destekler gibi olumlu çevre koşulları ile engeller arasındaki çalışmaların yapılmasının değerli katkılar sağlayacağı yönündeki önerisinden hareketle, bu çalışmada algılanan sosyal destek ile kariyer engellerinin incelenmesinin Türkiye'deki bağlamsal faktörler arasındaki ilişkileri incelemek açısından anlamlı olacağı düşünülmektedir.

2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, SBKK'ya göre algılanan kariyer engelleri ve sosyal destek bağlamsal değişkenleri arasındaki ilişkileri ve Bandura'nın teorisinde belirtilen duygulanım değişkeni ile kariyer engelleri arasındaki ilişkileri bir model ile incelemektir. Algılanan engellerin altında yatabilecek sosyal faktörlerin anlaşılmasının önemi göz önüne alındığında, algılanan sosyal desteğin potansiyel bir öncül olarak araştırılması hedeflenmiştir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sınav/egitim sistemi ve işe girmeye ilgili politikalar gibi yasal süreçler sıklıkla değişebilmekte ve bu durumda bireylerin kariyer engellerini arttırabilmekte ve kariyer planlarında öngörülme yen değişikliklere yol açabilmektedir. İlgili literatür incelendiğinde, Türkiye'de kariyer engellerinin bir model kullanılarak test edildiği bir çalışmaya rastlanmadığı söylenebilir. Bu çerçevede, kültürel yönelimin kariyer engellerini algılamayı etkilediği göz önünde bulundurularak, Türkiye örneğinde model test etmenin kariyer engellerinin azaltılmasında yapılacak çalışmalar açısından önemli olacağı düşünülmektedir. Buradan hareketle üniversite son sınıf öğrencilerinde kariyer engellerini etkileyen değişkenlere ilişkin olarak önerilen hipotez model Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Hipotez Model: a: Sürekli kaygı, b: Umutsuzluk, c: Aileden alınan destek, d: Arkadaştan alınan destek, e: Özel bir insandan alınan destek, f: Tutumsal engeller, g: Etkileşimsel engeller, h: Sosyal engeller, i: Eğitsel engeller.

Şekil 1'de görüldüğü üzere bu çalışma kapsamında 'Duygulanım ve algılanan sosyal destek değişkenleri algılanan kariyer engelleri değişkenini manidar düzeyde etkilemekte midir?' temel problem sorusuna cevap aranmıştır.

3. Yöntem

Bu çalışma korelasyonel nitelikte bir çalışmadır. Araştırmanın bu bölümünde çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin analizi ile ilgili bilgi verilmiştir.

3.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde bulunmakta olan büyük bir üniversitenin Eğitim Fakültesi'nin farklı bölümlerinde öğrenim görmekte olan toplam 269 üniversite son sınıf öğrencisi oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamına alınan katılımcıların 222'si kadın (%83) ve 47'si erkektir (%17). Öğrencilerin akademik not ortalaması 1.50 ile 4.00 arasında değişmektedir.

3.2. Veri Toplama Araçları

Bu bölümde çalışma kapsamında kullanılan veri toplama araçları tanıtılmıştır.

Kariyer Engelleri Ölçeği (KEÖ). KEÖ, Ulaş ve Kızıldağ (2019) tarafından üniversite öğrencilerinin kariyer engellerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. KEÖ, 18 maddeden ve tutumsal engeller, etkileşimsel engeller, sosyal engeller ve eğitsel engeller olmak üzere dört boyuttan oluşmaktadır (Ulaş ve Kızıldağ, 2019). KEÖ, beşli derecelendirmeli (Hiç Katılmıyorum=1, Nadiren Katılıyorum=2, Arasına Katılıyorum=3, Genellikle Katılıyorum=4, Tamamen Katılıyorum=5) olarak tasarlanmıştır. KEÖ'nin Tutumsal Engeller alt ölçeği için alınabilecek puan 7-35, Etkileşimsel Engeller alt ölçeği için 5-25; Sosyal Engeller alt ölçeği için 4-20 ve Eğitsel Engeller alt ölçeği için 2-10 arasında değişmektedir. KEÖ'den alınabilecek yüksek puan üniversite öğrencilerinin algıladıkları engellerin yüksekliğine, düşük puan ise öğrencilerin kariyer engelleri algılarının düşüklüğüne işaret etmektedir (Ulaş ve Kızıldağ, 2019).

KEÖ'nin geçerliği bir dizi yöntem ile sınanmıştır. Öncelikle yapı geçerliğinin test edilmesi için farklı çalışma grupları üzerinde açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analiz çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Ulaş ve Kızıldağ, 2019). Yapılan çalışmalar KEÖ'nin dört faktör ve 18 madde ile toplam varyansın yaklaşık olarak %47'sini açıkladığını göstermektedir (Ulaş ve Kızıldağ, 2019). KEÖ'nin ölçüt bağlantılı geçerliğini test etmek amacıyla ise KEÖ ile Sürücü (2011) tarafından geliştirilen Algılanan Kariyer Engelleri Ölçeği arasındaki ilişkiler incelenmiş ve orta düzeyde anlamlı sonuçlar elde edilmiştir (Ulaş ve Kızıldağ, 2019).

Güvenirlilik çalışmaları kapsamında KEÖ'nin boyutlarının Cronbach Alpha katsayıları ve test tekrar test güvenirlilikleri hesaplanmıştır. KEÖ'nin boyutlarının Cronbach Alpha katsayıları incelendiğinde, birinci boyutu için .96; ikinci boyutu için .88; üçüncü boyutu için .94 ve dördüncü boyutu için .79 olarak bulunduğu görülmektedir (Ulaş ve Kızıldağ, 2019). Test tekrar test güvenirlilikleri için korelasyon katsayıları incelendiğinde ise, birinci boyut için .93; ikinci boyut için .81; üçüncü boyut için .89 ve dördüncü boyut için .65 olarak bulunduğu söylenebilir (Ulaş ve Kızıldağ, 2019). Bu çalışma kapsamında toplanan veriler ile KEÖ'nin alt ölçeklerinin Cronbach Alpha güvenirlilik katsayıları hesaplanmış ve .50 ile .83 arasında değiştiği bulunmuştur.

Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ). BUÖ, bireylerin umutsuzluk düzeylerini ölçmek amacıyla Beck, Weissman, Lester ve Trexler (1974) tarafından geliştirilmiş ve Durak ve Palabıyıkoglu (1994) tarafından Türk kültürüne uyarlanmıştır. BUÖ, 20 maddeden ve gelecekle ilgili duygular ve beklentiler, motivasyon kaybı ve umut olmak üzere toplam üç faktörden oluşmaktadır. Beck Umutsuzluk Ölçeği 0-1 arası puanlanmaktadır. Puan ranjı 0 (sıfır) ile 20 arasında değişmektedir. BUÖ'den alınan yüksek puan bireyin umutsuzluk düzeyinin de yüksek olduğunu göstermektedir. Bu çalışma kapsamında üniversite son sınıf öğrencilerinin duyulanım düzeylerini ölçmek amacıyla duyulanımın boyutlarından biri olarak ele alınmıştır.

BUÖ'nin geçerliğinin sınanması için bir dizi çalışma yapılmıştır. Durak ve Palabıyıkoglu (1994), BUÖ'nin yapı geçerliğinin sınanması için farklı gruplar üzerinde (hasta olmayan grup, kanser hastaları, diyaliz hastaları, epilepsi hastaları, depresyonlu bireyler, depresyon dışında nevrotik belirtileri olan bireyler, alkol bağımlıları ve intihar girişiminde bulunan bireyler) açıklayıcı faktör analizi yapmış ve ölçeğin üç faktörlü ve 20 maddeden oluştuğu bulunmuştur. Benzer bir şekilde hasta ve hasta olmayan grupların karşılaştırıldığı bazı çalışmalar da (Durak ve Palabıyıkoglu, 1994; Seber, 1991; akt., Savaşır ve Şahin, 1997) BUÖ'nin hasta ve kontrol gruplarını ayırt edebilme gücü incelenmiş ve hasta ve kontrol gruplarından elde edilen puan ortalamaları arasındaki farkın manidar olduğu bulunmuştur. BUÖ'nin ölçüt bağlantılı geçerliğini test etmek amacıyla BUÖ ile Beck Depresyon Envanteri ($r=.65$) (Durak ve Palabıyıkoglu, 1994; Seber, 1991, akt., Savaşır ve Şahin, 1997) ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ($r=.55$) (Seber, 1991; akt., Savaşır ve Şahin, 1997) arasındaki ilişkiler incelenmiş ve pozitif yönde manidar ilişkiler olduğu belirtilmiştir.

Güvenirlilik çalışmaları kapsamında BUÖ'nin Cronbach Alpha, testi yarıya bölme ve test tekrar test güvenirlilik katsayıları incelenmiştir. Yapılan çalışmalar BUÖ'nin Cronbach Alpha güvenirlilik katsayısının .85 ile .86 civarında değiştiğini göstermektedir (Durak ve Palabıyıkoglu, 1994; Seber, Dilbaz, Kaptanoğlu ve Tekin, 1993). Üniversite son sınıfta okuyan 30 öğrenci üzerinden elde edilen test tekrar test güvenirliliği ise .74 (Seber ve arkadaşları, 1993) ve testi yarılama güvenirliliği katsayısı .85 olarak bulunmuştur (Durak, 1994; akt. Savaşır ve Şahin, 1997). Bu çalışma kapsamında toplanan veriler ile BUÖ'nin Cronbach Alpha güvenirlilik katsayısı hesaplanmış ve .89 olarak bulunmuştur.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ). ÇBASDÖ, bireylerin farklı kaynaklardan algıladıkları destek düzeylerini ölçmek amacıyla Zimet, Dahlem, Zimet ve Farley (1988) tarafından geliştirilmiş ve Eker ve Arkar

(1995) tarafından Türk kültürüne uyarlanmıştır. Daha sonra revizyon çalışmaları Eker, Arkar ve Yıldız (2000) tarafından yapılmıştır. ÇBASDÖ, toplam 12 maddeden ve aile, arkadaşlar ve özel bir insan olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. ÇBASDÖ, yedili derecelendirmeli (Hiç Katılmıyorum=1, Oldukça Katılmıyorum=2, Pek Katılmıyorum=3, Tarafsızım=4, Az Katılıyorum=5, Oldukça Katılıyorum=6, Kesinlikle Katılıyorum=7) olarak tasarlanmıştır. ÇBASDÖ'nin özel bir insan alt ölçeği için alınabilecek puan 4-28, aile alt ölçeği için 4-28 ve arkadaş alt ölçeği için 4-28 arasında değişmektedir. ÇBASDÖ'den alınan yüksek puan bireyin algıladığı sosyal destek düzeyinin de yüksek olduğunu göstermektedir (Eker ve ark., 2000).

ÇBASDÖ'nin yapı geçerliğinin sınanması için açıklayıcı faktör analizi yapılmış ve ölçeğin üç faktör ve 12 maddeden oluştuğu ve toplam varyansın yaklaşık olarak %75'ini açıkladığı bulunmuştur. ÇBASDÖ'nin ölçüt geçerliği için ÇBASDÖ ile UCLA Yalnızlık Ölçeği, Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Belirti Tarama Listesi ve Beck Umutsuzluk Ölçeği arasındaki ilişkiler incelenmiş ve anlamlı ilişkiler elde edilmiştir (Eker ve ark., 2000). ÇBASDÖ'nin güvenilirliği için Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmış ve bu katsayıların .80 ile .85 arasında değiştiği görülmüştür (Eker ve ark., 2000). Bu çalışma kapsamında toplanan veriler ile ÇBASDÖ'nin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı hesaplanmış ve .85 olarak bulunmuştur.

Sürekli Kaygı Ölçeği (SKÖ). SKÖ, bireylerin kaygı düzeylerini ölçmek amacıyla Spielberger, Gorsuch ve Lushene (1970) tarafından geliştirilmiş ve Öner ve Le Compte (1983) tarafından Türk kültürüne uyarlanmıştır. SKÖ, toplam 20 maddeden ve tek boyuttan oluşmaktadır (Öner ve Le Compte, 1983). SKÖ dördü derecelendirmeli (Hemen hemen hiçbir zaman=1, Bazen=2, Çok zaman=3, Hemen her zaman=4) olarak tasarlanmıştır. SKÖ'den alınabilecek toplam puan 4-80 arasında değişmektedir. SKÖ'den alınan yüksek puan bireyin kaygı düzeyinin de yüksek olduğunu göstermektedir (Öner ve Le Compte, 1983). Bu çalışma kapsamında üniversite son sınıf öğrencilerinin duygulanım düzeylerini ölçmek amacıyla duygulanımın boyutlarından biri olarak ele alınmıştır.

SKÖ'nin geçerliğinin sınanması için bir dizi çalışma gerçekleştirilmiştir. Ölçüt bağıntılı geçerlik kapsamında, psikiyatri hastaları ile normal bireylerin SKÖ puanları karşılaştırılmış ve SKÖ'nün bu iki grubu birbirinden ayırdığı bulunmuştur (Öner ve Le Compte, 1983). Farklı zaman aralıklarında (10 gün ile 1 yıl arasında) yapılan uygulama sonuçları değerlendirilmiş ve aynı bireylerin sürekli kaygı puanlarında önemli değişimler olmadığı ortaya konulmuştur (Öner ve Le Compte, 1983). SKÖ'nin yapı geçerliği, normal ve hasta gruplar üzerinde iki faktörlü kaygı kuramı çerçevesinde deneysel olarak sınanmıştır. Önemli ve stres yaratıcı olaylardan önce ve sonra sürekli kaygı puanlarında herhangi bir değişimin anlamlı düzeyde olmaması kuramın hipotezlerini desteklemiş ve bu da yapı geçerliğine kanıt olarak sunulmuştur (Öner ve Le Compte, 1983).

SKÖ'nin güvenilirliğini test etmek amacıyla bir dizi yönteme başvurulmuştur. SKÖ'nin Kuder-Richardson güvenirliği .83 ile .87 arasında, test-tekrar test güvenirliği .71 ile .86 arasında ve madde güvenirliği .34 ile .72 arasında değişmektedir (Öner ve Le Compte, 1983). Bu çalışma kapsamında toplanan veriler ile SKÖ'nin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı hesaplanmış ve .88 olarak bulunmuştur.

Kişisel Bilgi Formu (KBF). Öğrencilerin demografik niteliklerine ilişkin bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen KBF'de, cinsiyet, akademik not ortalaması gibi sorular yer almaktadır.

3.4. İşlem Yolu

Araştırmadan elde edilen veriler Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan büyük bir üniversitenin Eğitim Fakültesi'nin farklı bölümlerinde öğrenim görmekte olan üniversite son sınıf öğrencilerinden elde edilmiştir. Öncelikli olarak ilgili ölçme araçlarının kullanımı için bu araçları uyarlayan ya da geliştiren araştırmacılardan gerekli izinler alınmıştır. Ölçme araçlarının uygulanışı kapsamında, ilgili üniversitenin farklı bölümlerinde öğretim üyeliği yapan öğretim elemanlarından gerekli randevular alınmış ve öğretim elemanlarına uygun gün ve saatlerde uygulamalar araştırmacı tarafından sınıf ortamında gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara öncelikle araştırmanın amacına yönelik gerekli açıklamalar yapılmış, istedikleri zaman araştırmaya katılmayı bırakabilecekleri ve diğer hakları açıklanmış ve gönüllü olan öğrencilere uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Veriler 2020 öncesinde etik konular dikkate alınarak ve etik kurallara uygun olarak toplanmıştır. Katılımcılara araştırmanın konusu, amacı ve gizlilik ilkelerine uygunluğu hakkında bilgi verilmiştir. Katılımcılardan katılım onam formu alınmıştır. Ölçme araçlarının uygulanma süresi yaklaşık olarak 20 dakika sürmüştür.

3.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde AMOS programından faydalanılmıştır. Kayıp verilerin atanmasında kayıp veri analizi yapılmış ve verilerin random olarak dağıldığı ve %5'den az olduğu görüldüğünden, EM yöntemi ile veri setine kayıp veri atanmıştır. Uç değerleri belirlemek amacıyla Mahalonobis uzaklığı hesaplanmıştır ve 26 uç değer veri setinden

çıkartılmıştır. Araştırmanın hipotezlerini test etmek amacıyla yapısal eşitlik modelinden faydalanılmıştır. Uyum indeks değerlerinin değerlendirilmesinde, Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller (2003) ve Hu ve Bentler (1999) tarafından belirlenen kriterler baz alınmıştır. Buna göre; χ^2/df değerinin 2 ile 3 arasında olması yeterli uyumu; CFI değerinin .90 ile .95 arasında olması yeterli uyumu, .95'den büyük olması ise iyi uyumu; RMSEA değerinin .05'den küçük ya da eşit olması iyi uyumu, .05 ile 08 arasında olması yeterli uyumu ve SRMR değerinin .05'den az olması iyi uyumu, .10'dan az olması kabul edilebilir uyumu göstermektedir (Hu ve Bentler, 1999; Schermelleh-Engel ve ark., 2003). Araştırmada hata payının üst sınırı .05 olarak belirlenmiştir.

4. Bulgular

Kariyer Engelleri Modeli'nde üç gizil ve 9 gösterge değişkeni yer almaktadır. Bu çalışmanın bağımlı değişkeni olan kariyer engelleri değişkeni gizil değişken olarak tanımlanmış ve kariyer engellerinin göstergeleri olarak Ulaş ve Kızıldağ (2019) tarafından geliştirilen KEÖ'nin tutumsal engeller, etkileşimsel engeller, sosyal engeller ve eğitsel engeller boyutları ele alınmıştır. Bu çalışma kapsamında ele alınan bağımsız değişkenlerden duygulanım ve algılanan sosyal destek değişkenleri gizil değişkenler olarak tanımlanmıştır. Duygulanım değişkeninin göstergeleri olarak BUÖ'nin (Seber, 1991; Durak, 1994; akt. Savaşır ve Şahin, 1997) ve SKÖ'nin (Öner ve LeComplete, 1983) toplam puanları gösterilmiştir. Algılanan sosyal destek gizil değişkeninin göstergeleri olarak ise aile, arkadaş ve özel bir insan boyutları ele alınmış ve bu boyutlara ilişkin puanlar Eker ve arkadaşları (2000) tarafından revize edilen ÇBASDÖ'nden elde edilmiştir.

4.1. Yapısal Eşitlik Modelinin Varsayımlarına İlişkin Analizler

Tüm gösterge değişkenlere ilişkin korelasyon katsayıları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Gösterge değişkenlere ilişkin korelasyon katsayıları

Değişkenler	1	2	3	4	5	8	9	10	11
TEN	1								
EEN	.43**	1							
SEN	.48**	.31**	1						
EGEN	.50**	.20**	.26**	1					
UMS	.49**	.26**	.32**	.34**	1				
KAY	.39**	.24**	.26**	.24**	.55**	1			
DEOZ	-.07	.02	-.11	-.03	-.10	-.07	1		
DEAR	-.17**	-.20**	-.17**	-.09	-.28**	-.24**	.23**	1	
DEAI	-.23**	-.16**	-.33**	-.16**	-.30**	-.18**	.14*	.28**	1

*p<.05, **p<.01

TEN KEÖ'nin tutumsal engeller boyutu, EEN KEÖ'nin etkileşimsel engeller boyutu, SEN KEÖ'nin sosyal engeller boyutu, EGEN KEÖ'nin eğitimsel engeller boyutu, UMS BUÖ'nin toplam puanı, KAY SKÖ toplam puanı, DEOZ ÇBASDÖ'nun özel bir insan boyutu, DEAR ÇBASDÖ'nun arkadaş boyutu, DEAI ÇBASDÖ'nun aile boyutu.

Tablo 1 incelendiğinde, gösterge değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının .02 ile .55 arasında değiştiği görülmektedir. Öte yandan, veri setinde çoklu bağlantılık problemi olup olmadığını incelemek amacıyla hesaplanan korelasyon katsayılarının .80'in üzerinde olmadığı ve dolayısıyla bu varsayımı karşıladığı görülmektedir. Tablo 1'de görüldüğü üzere, gösterge değişkenlerin birbirleri ile olan ilişkileri manidar bulunmuştur. Buradan hareketle Kariyer Engelleri Modeli'nin test edilmesi için gerekli olan varsayımın sağlandığı söylenebilir. Bununla birlikte gösterge değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Gösterge Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişkenler	\bar{x}	ss	Ranj	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach Alpha
Tutumusal Engeller ¹	11.59	4.69	22.00	1.16	.76	.83
Etkileşimsel Engeller ¹	8.12	3.34	15.00	1.27	1.35	.66
Sosyal Engelleri ¹	7.43	3.07	15.00	1.20	1.38	.66
Eğitimsel Engeller ¹	4.89	2.02	8.00	.50	-.35	.50
Umutsuzluk ²	46.38	4.10	19.00	1.44	1.59	.89
Kaygı ²	44.85	9.32	48.00	.33	-.10	.88
Özel bir insan ³	19.78	8.79	24.00	-.77	-.89	.97
Aile ³	24.98	3.89	24.00	-2.08	2.71	.88
Arkadaş ³	23.41	4.94	24.00	-1.71	2.49	.91

¹KEÖ'ne ait gösterge değişkenler

²Duygulanım değişkenine ait gösterge değişkenler

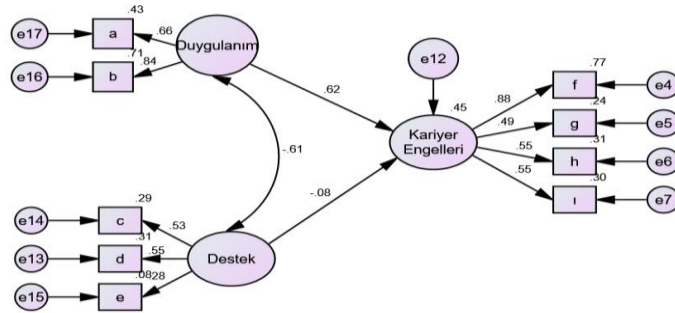
³ÇBASDÖ'ne ait gösterge değişkenler

Tablo 2 incelendiğinde, kariyer engelleri gizil değişkeninin göstergelerinden biri olan tutumsal engeller değişkenine ilişkin ortalamanın $\bar{x}=11.59$ (ss=4.69), etkileşimsel engeller değişkenine ilişkin ortalamanın $\bar{x}=8.12$ (ss=3.34), sosyal engeller değişkenine ilişkin ortalamanın $\bar{x}=7.43$ (ss=3.07) ve eğitimsel engeller değişkenine ilişkin ortalamanın $\bar{x}=4.89$ (ss=2.02) olduğu görülmektedir. Duygulanım gizil değişkeninin göstergelerinden biri olan umutsuzluk değişkenine ilişkin ortalamanın $\bar{x}=46.38$ (ss=4.10) ve kaygı değişkenine ilişkin ortalamanın $\bar{x}=44.85$ (ss=9.32) olduğu görülmektedir. Son olarak sosyal destek gizil değişkeninin göstergelerinden biri olan özel bir insan değişkenine ilişkin ortalamanın $\bar{x}=19.78$ (ss=8.79), aile değişkenine ilişkin ortalamanın $\bar{x}=24.98$ (ss=3.89) ve arkadaş değişkenine ilişkin ortalamanın $\bar{x}=23.41$ (ss=4.94) olduğu görülmektedir. Bu çalışmada gösterge değişkenlere ilişkin basıklık ve çarpıklık değerlerinin -.10 ile +2.71 arasında değiştiği görülmektedir. Buradan hareketle ilgili değerlerin -3 ile +3 arasında olduğu ve dağılımın normal dağıldığı söylenebilir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bununla birlikte bağımlı değişkene ait puanların normal dağılıp dağılmadığını değerlendirmek amacıyla Kolmogorov Smirnov testi kullanılmıştır ve test sonuçları (Kolmogorov Smirnov=31.99, p>.05) bağımlı değişkene ilişkin puanların normal dağıldığını göstermektedir.

Gösterge değişkenlere ilişkin minimum değerler incelendiğinde, 8 ile 48 arasında değiştiği görülmektedir. Son olarak ise gösterge değişkenlerin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları incelenmiştir. İnceleme sonucunda ilgili değişkenlere ilişkin güvenilirlik katsayılarının .50 ile .97 arasında değiştiği görülmektedir. Buradan hareketle gösterge değişkenlere ilişkin hesaplanmış olan Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları incelendiğinde, bütün katsayıların model testi için yeterli düzeyde olduğu görülmektedir (Wainer ve Velleman, 2001).

4.2. Yapısal Eşitlik Modeli Analizi

Modelde yer alan gösterge değişkenlerin ilgili gizil değişkenleri ne ölçüde açıkladıklarının belirlenmesi ve gizil değişkenler arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi amacıyla ölçüm modeli test edilmiştir. Bağımsız modele ilişkin uyum katsayısının manidar olduğu görülmüştür. Buradan hareketle veri setinde model testi işleminin gerçekleştirilebileceği söylenebilir ($\chi^2=497.623$; sd=36; p<.00). Ölçüm modelinden elde edilen sonuçlar modelde yer alan gizil değişkenlerin gösterge değişkenler tarafından temsil edildiğini göstermektedir. Ölçüm modeli test edildikten sonra gizil değişkenler arasındaki ilişkilerin ölçüldüğü yapısal model test edilmiştir. Yapısal model test sonuçları $\chi^2=33.247$; sd=24, $\chi^2/sd=1.39$, AGFI=.95, GFI=.97, CFI=.98, RMSEA=.04 ve TLI=.97 olarak bulunmuştur. Yapısal modele ilişkin uyum indeks değerleri Schermelleh-Engel ve arkadaşları (2003) ve Hu ve Bentler (1999) tarafından belirlenen kriterler bazında değerlendirildiğinde, yapısal modelin iyi uyuma işaret ettiği görülmektedir. Elde edilen standartlaştırılmamış regresyon ağırlıkları sonuçları Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2. Kariyer Engelleri Modeli: Standartlaştırılmamış Regresyon Ağırlıkları

Şekil 2’de görüldüğü üzere ekzojen değişkenler arasına hata kovaryansları eklenmiştir. Duygulanım değişkeninin kariyer engelleri üzerindeki etkisi manidar bulunmuşken ($z=6.44$; $p<0.001$), algılanan sosyal destek ($B = -0.12$; $\beta = -0.08$) ($z=3.28$; $p=0.52$) değişkeninin kariyer engelleri üzerindeki etkisi manidar bulunmamıştır. Duygulanım değişkenindeki bir birimlik artış kariyer engelleri puanlarında .73 puanlık ($\beta=0.62$) artmaya yol açmaktadır ($z = 4.801$; $p<0.001$). Bütün değişkenleri birlikte üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer engellerinin yaklaşık olarak %46’sını açıkladığı görülmektedir.

5. Tartışma ve Yorum

Araştırma sonuçlarına göre duygulanım değişkeni üniversite son sınıf öğrencilerinin algıladıkları kariyer engelleri puanlarını manidar olarak etkilerken; algılanan sosyal destek değişkeninin manidar bir etkisi olmadığı görülmektedir. Bu bölümde elde edilen bu sonuçlar ilgili literatür çerçevesinde tartışılmıştır.

Araştırma sonuçları, duygulanım düzeylerindeki artışın üniversite son sınıf öğrencilerinin algıladıkları kariyer engellerinde de artışa neden olacağını göstermektedir. İlgili literatür incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin umutsuzluk (Abu-Zaid ve Altinawi, 2014; Andrews, 2002; Ulaş ve Yıldırım, 2019) ve kaygı (Jerusalem, 1990; Lee ve ark., 2008; Ulaş ve Özdemir, 2018) düzeyleri ile kariyer engelleri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmaların, bu çalışma ile paralel sonuçlar elde ettiği görülmektedir. Bununla birlikte etnik köken ve cinsiyet nedeniyle kariyer gelişiminde karşılaşılan engelleri ele alan çalışmalar, etnik köken ve cinsiyet farklılıkları nedeniyle mesleki kimlik gelişiminin engellenmesinin, kariyer kararsızlığına, rol karmaşasına ve depresyon, kaygı ve düşük özgüven gibi olumsuz zihinsel sağlık sonuçlarına yol açabileceği sonuçlarına ulaşmışlardır (Leong ve Morris, 1989; Strauser ve ark., 2008).

Okuldan işe geçiş dönemi gibi çalkantılı bir geçiş dönem içerisinde bulunan üniversite son sınıf öğrencilerinin, umutsuzluk ve kaygı gibi olumsuz duygulanım düzeyinin bağlamsal unsurlar çerçevesinde ele alınan kariyer engellerini (örn., Betz, 2000; Lent ve ark., 2000) manidar olarak etkilemesinin beklenen ve ilgili literatür ile paralel bir sonuç olduğu söylenebilir. Bir başka ifade ile, kaygı ve umutsuzluk gibi olumsuz duygulanım düzeyleri üniversite son sınıf öğrencilerinin içindeki buldukları zorlu süreçte kariyer gelişimlerinde birey için bir engel oluşturabilmektedir. Bu çalışmada, öğrencilerin okul hayatından iş hayatına geçerken kendileriyle veya gelecekleriyle ilgili olumsuz beklentilerini ve kaygı düzeylerini ifade eden duygulanım, öğrencilerin kariyer ilerlemesini zorlaştıran kariyer engellerini etkileyebilecek bir değişken olarak önerilmiştir. Bandura (1977; 2006) bireylerin duygulanım düzeylerinin onların çevresindeki davranışları algılamasında etkili olacağını ve yüksek olumsuz duygulanımın davranışların gerçekleştirilmesinde başarısızlığa yol açacağını belirtmiştir. Buradan hareketle çalkantılı duygular ve davranışlar içerisinde olabilecek olan üniversite son sınıf öğrencilerinin duygulanım düzeylerinin, onların daha fazla kariyer engeli algılamasına yol açacağı söylenebilir. Olumsuz duygulanım, SBKK’nda birey dışı ve ortama özgü engeller çerçevesinde yer alan ve kariyer sürecinde karşılaşılan güçlüklerle etkili bir şekilde baş etmeyi engelleyen bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuç ise, algılanan sosyal destek değişkeninin üniversite son sınıf öğrencilerinin algıladıkları kariyer engellerini manidar olarak etkilememesidir. Üniversite öğrencilerinin (Lent ve ark., 2002; Raque-Bogdan ve ark., 2013; Wright ve ark., 2014) kariyer engelleri ile algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar ile bu çalışmanın bu sonucu arasında paralellik bulunmamıştır. Bir başka ifade ile yapılan çalışmalardan ve SBKK’nin kuramsal yöneliminden hareketle kariyer engelleri ile algıladıkları sosyal destek arasında anlamlı ilişkiler beklendiği, ancak bu çalışmada tersi yönünde bulgulara ulaşıldığı görülmektedir. Bununla birlikte bazı çalışmalarda (bkz., Raque-Bogdan ve ark., 2013), algılanan sosyal destek yerine kariyer desteğinin ölçüldüğü görülmektedir. Bu çalışma kapsamında, üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer desteklerini ölçen herhangi bir ölçme aracı olmadığı için aile, arkadaş ve özel bir insandan algıladıkları destek düzeyi ölçülmüştür. Dolayısıyla

araştırmanın ilgili literatürle paralel olmayan bu sonucunun nedeni ölçme aracının niteliğinden ve kapsamından kaynaklanıyor olabilir. Bununla birlikte ilgili literatür incelendiğinde (bkz., Raque-Bogdan ve ark., 2013), genellikle aile desteğinin kariyer engelleri ile ilişkisinin incelendiği görülmektedir. Benzer bir şekilde beliren yetişkinlik döneminin özelliklerinden birinin de kariyer gibi önemli konularda bireylerin daha çok aileleri gibi yetişkinlerin fikirlerini almalarıdır (bkz., Amundson ve Penner, 1998). Öte yandan bu çalışmada katılımcıların okuldan işe geçiş aşamasında olduğu düşünüldüğünde bir kısmının ailesinden uzakta yaşayabileceği ve bu sebeple de ailenin öğrenci üzerindeki etkisinin sınırlı olabileceği söylenebilir. Katılımcıların, Super'a (1957) göre araştırma evresinin sınama aşamasında olduğu ve mesleğe atılma evresine yaklaşan son sınıf öğrencileri olduğu düşünüldüğünde, araştırmanın bu sonucu aile ve öğretmenlerin öğrenci üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkisinin sınırlı olmasıyla açıklanabilir. Öğrencilik hayatının iş hayatından farklı olması gibi nedenlerle zor olan bu aşamada (Lent, Hackett ve Brown, 1999), birey özel yaşamından toplumsal yaşama hızla geçiş yapar ve gerçeklik algısı gelişmeye başlaması ile yetişkin rollerini denemeye başlar (Super, 1957). Dolayısıyla birey kendisini edindiği bu yetişkinlik becerileri ile kariyer gelişimindeki engeller ile baş edebilecek düzeyde görüyor olabilir ve bu kapsamda bu durum bu iki faktörün etkisinin düşük olmasına neden olmuş olabilir.

6. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, üniversite son sınıf öğrencilerinin algıladıkları kariyer engellerini etkileyen değişkenlerin anlaşılmasına önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada duygulanım değişkeninin algılanan kariyer engelleri üzerindeki etkisi manidarken; algılanan sosyal destek değişkeninin etkisinin manidar bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan hareketle alan çalışanları, kariyer psikolojik danışmanları ve öğrencileri destekleyen diğer kurum ve kuruluşlar üniversite son sınıf öğrencilerinin okuldan işe geçiş dönemi gibi çalkantılı bir dönemde bir kum tanesi gibi savrulmalarını önlemek amacıyla duygulanım düzeylerine ilişkin çalışmalar yapabilirler. Bir başka ifade ile üniversite öğrencilerine dönük olarak algıladıkları kariyer engellerinin azaltılmasında etkili olabilecek programların geliştirilmesinde kaygı ve umutsuzluk düzeylerini azaltıcı etkinliklere yer verilmesine ihtiyaç olabileceği söylenebilir. Bu doğrultuda, üniversite öğrencilerinin kariyer yollarını çizme sürecinde kolaylaştırıcı bir katkı sunabilmeleri için, kaygı ve umutsuzluk düzeylerinin öğrencilerin çevrelerinden algıladıkları engelleyici koşul ve uyarıcılar üzerinde etkili bir unsur olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle kariyer merkezi çatısı altında üniversite öğrencilerinin duygulanım düzeylerini belirleme yönünde çeşitli tarama çalışmaları yapılabilir ve risk grubu olarak değerlendirilebilecek fakülte ve bölümlerde duygulanım ve kariyer engelleri ile ilgili çalıştay, konferans gibi bilgilendirici toplantılar gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte kariyer psikolojik danışmanları bireylerin umut düzeylerini arttırmak ve kaygı düzeylerini azaltmak amacıyla bir dizi kariyer etkinliği öneren ve vaka çalışmaları sunan Synder'in (2002) Umut Modeli, Feller (2017) tarafından geliştirilen HEROIC Düşünce Anlayışı Modeli ile Niles, In, & Amundson (2014) tarafından ortaya atılan Umud Odaklı Kariyer Danışması Modeli'nden faydalanabilir. Benzer bir şekilde onların kariyer planlarında karşılaşılabilecekleri olası engellerle baş edebilmeleri için, duygulanım düzeylerine ilişkin kariyer müdahaleleri geliştirebilirler. Kariyer gelişim süreçlerinde algıladıkları engellerin ve kaygı ve umutsuzluk gibi olumsuz duygulanım düzeylerinin yüksek olduğunu gözlemleyen üniversite öğrencilerinin kariyer danışması alanında yürütülen programlara katılması ya da bireysel ya da grupla kariyer danışması yardımı alması onların kendilerine uygun kariyer kararları almalarında yardımcı olabilir. Bununla birlikte risk grubunda yer alan öğrencilerin, kariyer engelleri ile ilgili güncel yayınları veya toplantıları takip etmesi onların algıladıkları engelleri azaltmasında etkili olabilecektir.

Bu model, İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan büyük bir üniversitenin Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören üniversite son sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. SBKK'nda vurgulandığı üzere, kültürel ve bağlamsal değişkenler kariyer gelişim sürecinde hayati bir rol oynadığından (Lent ve ark., 2000), kariyer psikolojik danışması alanında çalışmalar yapan araştırmacılar, farklı kültürel oryantasyona sahip bireyler ile bu modeli yeniden test edebilir. Örneğin, alt sosyo-ekonomik düzey ya da LGBTI popülasyonu ile bu çalışma tekrarlanabilir. Böylelikle farklı kültürlerden gelen bireylerin model uyum katsayıları arasındaki farklar değerlendirilebilir ve çok kültürlü kariyer psikolojik danışması açısından yapılacak çalışmalara kanıtlar sunulabilir. Bununla birlikte aile, arkadaş ve özel bir insandan algılanan sosyal destek yerine kariyer alanındaki algıladıkları destekler ile kariyer engelleri arasındaki ilişkiler incelenebilir. Son olarak algılanan kariyer engelleri ile ilişkili olabilecek ve SBKK'da belirtilen yetkinlik beklentileri ve sonuç beklentileri gibi bireye özgü diğer değişkenler ile kariyer engelleri arasındaki ilişkiler bir model ile test edilebilir. Bununla birlikte algılanan kariyer engelleri değişkeni ölçülürken Lent, Hackett ve Brown (1999) tarafından da belirtildiği gibi katılımcılardan baş etme yetkinliği, geçmişte karşılaşılan kişisel engellerle ilgili deneyimler ve engelleri dolaylı yollardan algılamaya ilişkin de bilgiler alınabilir.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçların genellenebilirliğine ilişkin birtakım sınırlılıklar bulunmaktadır. Bu çalışma İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir ildeki büyük bir üniversitenin Eğitim Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan üniversite son sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular benzer

özelliklere sahip üniversite öğrencilerine genellenebilir. Benzer bir şekilde bu çalışmadan elde edilen verilerin dağılımı incelendiğinde, kadın üniversite son sınıf öğrencilerinin yüzdesinin diğer gruplara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Kadın-erkek oranının dengeli bir şekilde dağılmaması olgusu çalışmanın genellenebilirliği açısından başka bir sınırlılığı olarak değerlendirilebilir.

7. Etik Beyanı

Katılımcılara öncelikle araştırmanın amacına yönelik gerekli açıklamalar yapılmış, istedikleri zaman araştırmaya katılmayı bırakabilecekleri ve diğer hakları açıklanmış ve gönüllü olan öğrencilere uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Veriler 2020 öncesinde etik konular dikkate alınarak ve etik kurallara uygun olarak toplanmıştır. Katılımcılara araştırmanın konusu, amacı ve gizlilik ilkelerine uygunluğu hakkında bilgi verilmiştir. Katılımcılardan katılım onam formu alınmıştır.

8. Çıkar ve Katkı Beyanı

Araştırmada tüm çalışmalar yazar tarafından gerçekleştirildiğinden, çalışmaya tüm katkı yazar tarafından sağlanmıştır. Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Abu-Zaid, A., & Altinawi, B. (2014). Perceived barriers to physician–scientist careers among female undergraduate medical students at the College of Medicine–Alfaisal University: A Saudi Arabian perspective. *Medical Teacher, 36*(1), 3-7.
- Amundson, N. E., & Penner, K. (1998). Parent involved career exploration. *The Career Development Quarterly, 47*(2), 135-144.
- Andrews, N. C. (2002). The other physician-scientist problem: Where have all the young girls gone?. *Nature Medicine, 8*(5), 439-441.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review, 84*(2), 191-215.
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist, 37*(2), 122-147.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W.H. Freeman and Company.
- Bandura, A. (1999). A social cognitive theory of personality. In L. Pervin & O. John (Eds.). *Handbook of personality* (2nd ed.), 154-196. New York: Guilford Publications.
- Bandura, A. (2006). Guide for constructing self-efficacy scales. In F. Pajares & T. Urdan (Eds.). *Self-efficacy beliefs of adolescents*, 307-337. Greenwich, CT: Information Age Publishing.
- Bauman, Z. (2005). Education in liquid modernity. *The Review of Education, Pedagogy, and Cultural Studies, 27*(4), 303-317.
- Beck, A. T., Weissman, A., Lester, D., & Trexler, L. (1974). The measurement of pessimism: the hopelessness scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 42*(6), 861-865.
- Betz, N. E. (2000). Self-efficacy theory as a basis for career assessment. *Journal of Career Assessment, 8*(3), 205-222.
- Braunstein-Bercovitz, H., Benjamin, B. A., Asor, S., & Lev, M. (2012). Insecure attachment and career indecision: Mediating effects of anxiety and pessimism. *Journal of Vocational Behavior, 81*(2), 236-244.
- Brown, C., Reedy, D., Fountain, J., Johnson, A., & Dichiser, T. (2000). Battered women's career decision-making self-efficacy: Further insights and contributing factors. *Journal of Career Assessment, 8*(3), 251-265.
- Creed, P. A., Patton, W., & Bartrum, D. (2004). Internal and external barriers, cognitive style, and the career development variables of focus and indecision. *Journal of Career Development, 30*(4), 277-294.
- Cukur, C. S., De Guzman, M. R. T., & Carlo, G. (2004). Religiosity, values, and horizontal and vertical individualism—Collectivism: A study of Turkey, the United States, and the Philippines. *The Journal of Social Psychology, 144*(6), 613-634.
- Di-Fabio, A. D., Palazzeschi, L., Asulin-Peretz, L., & Gati, I. (2013). Career indecision versus indecisiveness: Associations with personality traits and emotional intelligence. *Journal of Career Assessment, 21*(1), 42-56.
- Durak, A., & Palabıyıköğlü, R. (1994). Beck Umutsuzluk Ölçeği geçerlilik çalışması. *Kriz Dergisi, 2*(2), 311-319.
- Eker, D., & Arkar, H. (1995). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikoloji Dergisi, 10*(34), 45-55.
- Eker, D., Arkar, H., & Yaldız, H. (2000). Generality of support sources and psychometric properties of a scale of perceived social support in Turkey. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 35*(5), 228-233.

- Feller, R. (2017). *What is a HEROIC career mindset and how to have one*. MCDA Wellspring. <https://mailchi.mp/7a4b643b7ed3/what-is-a-heroic-career-mindset-and-how-to-have-one?e=%5BUNIQID%5D> adresinden erişildi.
- Flores, L. Y., & O'Brien, K. M. (2002). The career development of Mexican American adolescent women: A test of social cognitive career theory. *Journal of Counseling Psychology, 49*(1), 14-27.
- Flores, L. Y., Navarro, R. L., & De Witz, S. J. (2008). Mexican American high school students' postsecondary educational goals: Applying social cognitive career theory. *Journal of Career Assessment, 16*(4), 489-501.
- Ford, M. E. (1992). *Motivating humans: Goals, emotions, and personal agency beliefs*. Newbury, CA: Sage Publishing.
- Ganske, K. H., & Ashby, J. S. (2007). Perfectionism and career decision-making self-efficacy. *Journal of Employment Counseling, 44*(1), 17-28.
- Gloria, A. M., & Hird, J. S. (1999). Influences of ethnic and nonethnic variables on the career decision-making self-efficacy of college students. *The Career Development Quarterly, 48*(2), 157-174.
- Gnilka, P. B., & Novakovic, A. (2017). Gender differences in STEM students' perfectionism, career search self-efficacy, and perception of career barriers. *Journal of Counseling & Development, 95*(1), 56-66.
- González, M.P., Barrull E., Pons C., & Marteles, P. (1998). What is Affection? https://www.biopsychology.org/biopsychology/papers/what_is_affection.html adresinden erişildi.
- Hackett, G., & Betz, N. E. (1989). An exploration of the mathematics self-efficacy/mathematics performance correspondence. *Journal for Research in Mathematics Education, 20*(3), 261-273.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal, 6*(1), 1-55.
- Jerusalem, M. (1990). Temporal patterns of stress appraisals for high and low anxious individuals. *Anxiety Research, 3*(2), 113-129.
- Kelly, K. R., & Pulver, C. A. (2003). Refining measurement of career indecision types: A validity study. *Journal of Counseling & Development, 81*(4), 445-453.
- Kenny, M. E., Blustein, D. L., Chaves, A., Grossman, J. M., & Gallagher, L. A. (2003). The role of perceived barriers and relational support in the educational and vocational lives of urban high school students. *Journal of Counseling Psychology, 50*(2), 142-155.
- Leal-Muniz, V., & Constantine, M. G. (2005). Predictors of the career commitment process in Mexican American college students. *Journal of Career Assessment, 13*(2), 204-215.
- Lee, S. H., Lee, S. M., & Yu, K. (2008). A typology of career barriers. *Asia Pacific Education Review, 9*(2), 157-167.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (1994). Toward a unifying social cognitive theory of career and academic interest, choice, and performance. *Journal of Vocational Behavior, 45*(1), 79-122.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (2000). Contextual supports and barriers to career choice: A social cognitive analysis. *Journal of Counseling Psychology, 47*(1), 36-49.
- Lent, R. W., Brown, S. D., Talleyrand, R., McPartland, E. B., Davis, T., Chopra, S. B., ... & Chai, C. M. (2002). Career choice barriers, supports, and coping strategies: College students' experiences. *Journal of Vocational Behavior, 60*(1), 61-72.
- Lent, R. W., Hackett, G., & Brown, S. D. (1999). A social cognitive view of school-to-work transition. *The Career Development Quarterly, 47*(4), 297-311.
- Leong, F. T., & Morris, J. (1989). Assessing the construct validity of Holland, Daiger, and Power's measure of vocational identity. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development, 22*(3), 117-125.
- Levinson, E. M., Ohlers, D. L., Caswell, S., & Kiewra, K. (1998). Six approaches to the assessment of career maturity. *Journal of Counseling & Development, 76*(4), 475-482.
- London, M. (2014). *Career barriers: How people experience, overcome, and avoid failure*. New York, NY: Psychology Press.
- Luzzo, D. A. (1995). Gender differences in college students' career maturity and perceived barriers in career development. *Journal of Counseling & Development, 73*(3), 319-322.
- Luzzo, D. A., & Hutcheson, K. G. (1996). Causal attributions and sex differences associated with perceptions of occupational barriers. *Journal of Counseling & Development, 75*(2), 124-130.
- Luzzo, D. A., & McWhirter, E. H. (2001). Sex and ethnic differences in the perception of educational and career-related barriers and levels of coping efficacy. *Journal of Counseling & Development, 79*(1), 61-67.
- McWhirter, E. H. (1997). Perceived barriers to education and career: Ethnic and gender differences. *Journal of vocational behavior, 50*(1), 124-140.
- Miller, A. D., & Rottinghaus, P. J. (2014). Career indecision, meaning in life, and anxiety: An existential framework. *Journal of Career Assessment, 22*(2), 233-247.

- Mori, S. (2004). *Anticipated career barriers of female Japanese college students in Japan* (Unpublished Doctoral Dissertation). University of California, Santa Barbara.
- Niles, S. G., In, H., & Amundson, N. (2014). Using an Action Oriented Hope-Centered Model of Career Development. *Journal of Asia Pacific Counseling*, 4(1), 1-13.
- Öner, N., & Le Compte, A. (1983). *Durumluk - Sürekli Kaygı Envanteri el kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını.
- Pajares, F. (2006). Self-efficacy beliefs during adolescence: Implications for teachers and parents. In F. Pajares & T. Urdan (Eds.). *Self-efficacy beliefs of adolescents*, 339-366. Greenwich, CT: Information Age Publishing.
- Park, K., Woo, S., Park, K., Kyea, J., & Yang, E. (2016). The mediation effects of career exploration on the relationship between trait anxiety and career indecision. *Journal of Career Development*, 43(1), 1-13.
- Periasamy, S., & Ashby, J. S. (2002). Multidimensional perfectionism and locus of control: Adaptive vs. maladaptive perfectionism. *Journal of College Student Psychotherapy*, 17(2), 75-86.
- Raque-Bogdan, T. L., Klingaman, E. A., Martin, H. M., & Lucas, M. S. (2013). Career-related parent support and career barriers: An investigation of contextual variables. *The Career Development Quarterly*, 61(4), 339-353.
- Ryan, P. (2001). The school-to-work transition: a cross-national perspective. *Journal of Economic Literature*, 39(1), 34-92.
- Savaşır, I., & Şahin, N. H. (Eds.). (1997). *Bilişsel-davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölççekler*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Schwab, K. (2015). The Fourth Industrial Revolution: What It Means and How to Respond. <http://vassp.org.au/webpages/Documents2016/PDEvents/The%20Fourth%20Industrial%20Revolution%20by%20Klaus%20Schwab.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Seber, G., Dilbaz, N., Kaptanoğlu, C., & Tekin, D. (1993). Umutsuzluk Ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirliği. *Kriz Dergisi*, 1(3), 139-142.
- Snyder, C. R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249-275.
- Spielberger, C. D., Gorsuch, R. L., & Lushene, R. E. (1970). Manual for the State-Trait Anxiety Inventory (Self Evaluation Questionnaire). *Consulting Psychologist*, 22, 1-24.
- Strauser, D. R., Lustig, D. C., & Çiftçi, A. (2008). Psychological well-being: Its relation to work personality, vocational identity, and career thoughts. *The Journal of Psychology*, 142(1), 21-35.
- Super, D. E. (1957). *The psychology of careers: An introduction to vocational development*. New York: Harper & Row.
- Sürücü, M. (2011). *Mesleki seçim hedeflerinin kariyer engelleri ve sosyal bilişsel değişkenler tarafından yordanmasına ilişkin bir model sınaması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston, MA: Pearson Education.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2020). *İşgücü istatistikleri, Eylül 2020*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İsgucu-Istatistikleri-Eylul-2020-33793> adresinden alınmıştır.
- Ulas, O., & Yildirim, İ. (2019). Influence of locus of control, perceived career barriers, negative affect, and hopelessness on career decision-making self-efficacy among Turkish university students. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 19(1), 85-109.
- Ulaş, Ö. & Kızıldağ, S. (2019). Kariyer Engelleri Ölçeği'nin (KEÖ) Geliştirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(1), 182-196.
- Ulaş, Ö. & Özdemir, S. (2018). Üniversite son sınıf öğrencilerinde algılanan kariyer engellerinin yordayıcıları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(3), 672-688.
- Ulaş, Ö. (2016). *Kariyer kararı verme öz-yetkinliği: Bir model testi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Wainer, H., & Velleman, P. F. (2001). Statistical graphics: Mapping the pathways of science. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 305-335.
- Watson, J. B. (1913). Image and affection in behavior. *The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods*, 10(16), 421-428.
- Wright, S. L., Perrone-McGovern, K. M., Boo, J. N., & White, A. V. (2014). Influential factors in academic and career self-efficacy: Attachment, supports, and career barriers. *Journal of Counseling & Development*, 92(1), 36-46.
- Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assessment*, 52(1), 30-41.